

**DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN GENEL GÖRÜNÜMÜ:
2002 SONRASI DÖNEME İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME***

A General Appearance of Poverty in the World and Turkey: An
Evaluation of the Period After 2002

Kemal ÇELİK**, İstiklal Yaşar VURAL***, Güner TUNCER****

ÖZ: Ekonomi biliminin temel sorunsalı mevcut kıt kaynaklarla daha iyi bir yaşamı toplum bireylerine sunmaktır. Ancak yoksulluk sadece kaynakların kıtlığından değil paylaşımındaki adaletsizliklerden de kaynaklanmaktadır. Günümüz dünyasında üç milyara yakın insan Dünya Bankası'nın 3.10 ABD doları olarak belirlenen yoksulluk sınırı altında yaşarken, iki milyara yakın insan günlük 1.90 ABD doları olan aşırı yoksulluk sınırının altında yaşam mücadelesi vermektedir. Yoksulluğun şiddetini hafifletici tedbirlerin alınması toplumsal huzurun da sağlanması açısından tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de son derece önemlidir. Bu çalışmada yoksulluğun kavramsal ve kuramsal analizi yapılarak tüm boyutlarıyla ele alınması hedeflenmiş ve Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Türkiye İstatistik Kurumunun güncel verileri ışığında Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun genel görünümü üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, Yoksulluk Profili, İnsani Gelişme.

ABSTRACT: The main problem of economics is giving a better life to the people of a society through scarce resources. However, poverty arises from not only scarcity of resources but also injustices in sharing them. In today's world, nearly three billion people live below the poverty line determined as 3.10 US dollars by the World Bank and almost two billion people are struggling to live below extreme poverty line of 1.90 US dollars per day. Taking measures to alleviate the violence of poverty is extremely important for Turkey as it is in the whole world in terms of ensuring social peace. In this study, it is aimed to discuss all dimensions of poverty by making conceptual and theoretical analysis. In this context, an evaluation of the general appearance of poverty in the world and Turkey has been carried out in the light of current information of the World Bank, United Nations Development Program and Turkish Statistical Institute.

Keywords: Poverty, Poverty Profile, Human Development.

* Bu çalışma "Yoksullar Lehine Maliye Politikası: Türkiye'de 2002 Sonrası Döneme İlişkin Bir İnceleme" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Rize, kemal.celik@erdogan.edu.tr

*** Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Rize, istiklal.vural@erdogan.edu.tr

**** Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, Kütahya, guner.tuncer@dpu.edu.tr

<i>Hakemli Araştırma Makalesi Peer-reviewed Research Article</i>		
Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
25.05.2017	25.06.2017	30.06.2017

GİRİŞ

Yoksulluk, asgari yaşam koşullarına erişememe nedeniyle hayatın idame ettirilmesini tehdit eden ve tüm toplumların üzerinde durduğu, küresel ölçekte mücadele edilmesi gereken bir sorundur. Günümüzde ülkelerin farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi temel alındığında yoksulluğun kavramsal anlamı ve boyutunun oldukça değiştiği görülür. Gelişmiş ülkelerde belli bir refah düzeyine ulaşmak bilgi iletişim teknolojisi ile sosyo-kültürel faaliyetlerden faydalanma tarzında iken, gelişmemiş ülkelerde belirli bir yaşam standardına erişmek yalnızca açlıktan kurtulma olarak algılanmaktadır (Hüner ve Es, 2005: 260) . Bu nedenle yoksulluk kavramı aşırı yoksulluğun hüküm sürdüğü ülkeler ile daha yüksek yaşam düzeylerinin erişildiği gelişmiş ülkeler için aynı anlamı ifade etmemektedir.

Yoksulluk kavramı beşeri ihtiyaçlar kavramına dayanır. İnsan toplumsal bir varlık olduğu için fiziki varlığını sürdürmek amacıyla gerekli olan beslenme ihtiyacının yanı sıra giyim, barınma, eğitim, sağlık, kültür, dinlenme, estetik gibi sosyo-kültürel ihtiyaçlara da gereksinim duyar. İnsanın toplumsal bir varlık olmasının sonucunda ortaya çıkan bu beşeri ihtiyaçlar, özünde ekonomik koşullara bağlı olarak karşılanabilen ihtiyaçlar (maddi nitelikte) ve ekonomik koşullara bağlı olmayan ihtiyaçlar (manevi nitelikte) olmak üzere iki ana grupta toplanabilirler. Yoksulluk kavramının maddi nitelikte olmayan ihtiyaçların (sevgi, yaratıcılık, özgürlük vb.) karşılanmasını da içermesi bazı sorunlara yol açabilir. Örneğin, yalnız yaşayan ancak çok zengin olan birisi yoksul olarak nitelendirilebilir veya bekârken elde ettiği gelire yaşam standartlarını karşılayan birisi evlendiğinde ya da çocuk sahibi olduğunda aynı gelir düzeyinde yoksulluk riski sınırına girebilir (Aktan ve Vural, 2002: 40).

Çalışmanın ilk kısmında yoksulluğun kavramsal analizi yapılarak tanımı, türleri, ölçülmesinden bahsedilecektir. Ardından yoksulluğun kuramsal analizi kapsamında yoksulluğa yol açan faktörler ve iktisat teorilerinin yoksulluk konusundaki yaklaşımlarına değinilecektir. Çalışmanın son kısmında ise Dünya Bankası (WB), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri ışığında 2002 sonrası Dünya’da ve Türkiye’de yoksulluğun mevcut profili ortaya konularak genel bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Yoksulluğun Kavramsal Analizi

Algılanması kolay olan ancak tanımlanması, sınırının belirlenmesi ve tutarlı bir kavram haline dönüştürülmesi güç olan yoksulluk; ekonomik boyutunun yanı sıra sosyo-kültürel, felsefi, politik ve hatta ahlaki boyutları da içermektedir (Altay, 2005: 158). Bu açıdan bakıldığında birçok disiplinin ilgi alanına giren yoksulluk kavramı, gelirin bölüşümü açısından iktisadi, yoksulların farklı bir toplumsal sınıf oluşturmalarından dolayı sosyolojik, objektif ölçütlerin yanında subjektif algılamayla da ilişkili olması açısından psikolojik, yoksullar ile yoksul olmayanların yerleşim alanlardaki mekânsal farklılıklarından ötürü kent bilimsel özellikler taşımaktadır (Önder ve Şenses, 2005: 200). Dolayısıyla çok yönlü kavram olan yoksulluk tüm boyutlarıyla ele alınırken öncelikle değişik açılardan yoksulluğun tanımına ve buna bağlı olarak türlerine değinilmesi yerinde olacaktır.

1.1. Yoksulluğun Tanımı ve Türleri

Sözlük anlamı ile yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan, geçimini sağlamakta çok sıkıntı çeken veya rahat bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olamayan kişi, toplum ya da ülkedir (Akalin, 2005: 2188). Yoksulluk ise genellikle maddi kaynaklardan bazen de kültürel kaynaklardan mahrum olunan bir durum için kullanılmaktadır (Marshall, 1998: 683). Başka bir ifadeyle, yoksulluk kelimesi “yokluk” durumunu, yani gereksinimlerini karşılayacak temel maddi olanaklardan “yoksun” olmayı ifade etmektedir.

TÜİK, yoksulluk tanımını dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde yapmaktadır. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölecek durumda olma ve barınağa sahip olmama durumudur. Geniş anlamda yoksulluk ise gıda, barınma ve giyim gibi olanaklara sahip olarak yaşamını devam ettirebildiği halde toplumun genel refah düzeyinin gerisinde kalma durumunu ifade eder (TÜİK, 2008: 32).

Yoksulluk kavramı literatürde değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Yapılan bu tanımlara ek olarak yoksulluğu daha geniş bir şekilde; bireylerin ve hane halkının yaşamlarını devam ettirme ve temel ihtiyaçlarını karşılama adına, göç, işsizlik, ekonomik şoklar ve olağan üstü durumlar neticesinde bireylerin yaşamlarını

sürdürebilmeleri, nitelikli bir yaşama sahip olabilmeleri, temel eğitim ve sağlık olanaklarından faydalanabilmeleri, siyasi karar alma mekanizmasında yeterince sesini duyurma ve temsil edilebilme olanaklarına sahip olabilmeleri için gerekli niteliklere, mal ve hizmetlere sahip olamaması ve yeterli gelir kaynağına ulaşamaması şeklinde ifade edebiliriz. Yoksulluk kavramına yönelik ortaya koyulan bu farklı tanımlar aynı zamanda yoksulluk türlerini de oluşturmaktadır. Aşağıdaki Tablo 1'de farklı boyutları itibarıyla yoksulluğun tanımı ve türleri özetlenerek gösterilmiştir.

Tablo 1. Farklı Boyutları İtibarıyla Yoksulluğun Tanımı ve Türleri

YOKSULLUK TÜRÜ	YOKSULLUĞUN TANIMI	YOKSULLUĞU AZALTMANIN AMACI
Mutlak Yoksulluk	Yaşamak için gerekli olan fiziki ihtiyaçları karşılayan kaynaklardan yoksun olma	Temel ihtiyaçların karşılanması
Görel Yoksulluk	İçinde yaşanılan topluma göre normal kabul edilen bir hayat sürmek, toplumda kendisine biçilen rolleri oynayabilmek ve toplumsal ilişkilere katılabilmek için gerekli olan yaşam standartlarından yoksun olma	Toplumdaki diğer bireylere denk/eşit olma
Objektif Yoksulluk	Tespit edilebilir ve doğruluğu kanıtlanabilir bir standart ya da standartlar setinin aşağısında kalma durumu	Birerlerin standartların üzerine çıkarılması
Subjektif Yoksulluk	Kişilerin ya da hane halkının kendileri için uygun görecekları belirli bir tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olamamaları	Birey tercihleri esas alınarak oluşturulan asgari ihtiyaçların karşılanması
Gelir Yoksulluğu	Satın alma gücünden yoksun olma veya bir nevi <i>parasızlık</i>	Satın alma gücünün artırılması
İnsani Yoksulluk	Bireyin insan olarak toplumsal hayata katılabilmesi veya insanca yaşam için gerekli olan iktisadi, sosyal ve kültürel temel olanaklardan yoksun olması	Eğitim, sağlık vb. hizmetlere ulaşımın ve kalitenin artırılması
Kırsal Yoksulluk	Kırsal alanda geçinme olanaklarının ve umudunun yitirilmesi	Kırsal alandaki gizli işsizliğin önlenmesi

Kentsel/Yeni Yoksulluk	Kent özelinde yaşanan yoksulluk	Kentlere göçün önlenmesi
Geçici Yoksulluk	Kısa vadeli ve kalıcı olmayan yoksulluk	Konjonktürel dalgalanmaların asgarileştirilmesi ve sigorta düzenlemeleri
Kronik/Ultra Yoksulluk	Yoksulluğun bireylerin yaşamlarında uzun süre etkili olarak kalıcı hale gelmesi	Yoksulluğun nesilden nesile geçişini önleme
Bağımlı Olma	Hayatını sürdürebilmek için başkalarının yardımına muhtaç olacak şekilde yaşam için elzem olan varlıklardan yoksun olma	Kendi kendine yeterlilik
Sosyal Dışlanma	Kişiyi/aileyi ekonomik ve sosyal faaliyetlerden izole eden yoksunluk ve marjinalleşme süreci	Toplumsal dışlanmanın önlenmesi
Yetenek Yoksunluğu/Kapasite Yoksunluğu	Yeterli bir yaşam standardı sürdürmek ve medeni, siyasi, ekonomik ve sosyal haklardan yeterince yararlanabilmek için gerekli olan güç, güvenlik, tercih, olanak ve yeteneklerden yoksun olma	İnsani gelişim
Yoksulluk Kültürü	Yoksulluğa maruz kalmış grupların ortak inanç, değer ve kültürlerinin tarihi süreç içinde kurumsallaşması	Marjinalleşme, çaresizlik, dışlanma vb. önlenmesi

Kaynak: Loewen, 2009: s.5; Lok-Dessallien, 2000: s.3; Veenhoven, 2004: s.1; Aktan ve Vural, 2002: s.44; UNDP, 1997: s. 15; Sipahi, 2006: s176; Thorbecke, 2004: s.2; Barrientos ve Shepherd, 2003: s.3; Gajdosikiené, 2004: s. 89-90.

1.2. Yoksulluğun Ölçülmesi

Ulusal ve uluslararası boyutta yoksulluğun ölçülmesinde en önemli unsur yoksulluk profilinin doğru bir şekilde oluşturulmasıdır. Bu nedenle yoksulluk ölçümlerinde, ekonomistler, yoksulluk profilini belirlemede bazı sorularla karşı karşıya kalırlar. Bunlar çoğunlukla bireylerin yaşam standartlarının nasıl ölçülmesi gerektiği, bir bireyin yoksul olup olmadığını gösteren sınırın nasıl tayin edileceği ve yoksul olduğu varsayılan bireylerin refah göstergelerinin nasıl bir araya getirileceği şeklindeki sorulardır (Ravallion ve Huppi, 1991: s.60). Yoksulluğun ölçülmesinde ilk aşama yoksulluk sınırının belirlenmesi, ikinci aşama ise yoksulluğun boyutunu ve şiddetini belirlemek üzere uygun bir yoksulluk endeksinin oluşturulmasıdır.

Yoksulluk sınırı (yoksulluk çizgisi), ülkelerarası veya aynı ülke içinde karşılaştırmalar yapılması, yoksul olanlarla olmayanların bir birinden ayırt edilmesi (Dumanlı, 1996: s. 9) ve toplam nüfus içinde kimlerin yoksul olduğunun belirlenmesi açısından önemli bir kavramdır (Kumar vd., 1996: s.43). En basit tanımla yoksulluk sınırı, yoksul olarak sınıflandırılan bir kişinin altındaki hayat standardı seviyesidir (World Bank, 1993: s.14). Bir başka ifadeyle, yoksul bireylerin geçinmelerine imkân tanımayan bir sınırın altındaki gelir ya da harcama düzeyidir (Erdem, 2006: s.327). Yoksulluk sınırının belirlenmesinde mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk ve sübjektif (öznel) yoksulluk olmak üzere üç farklı yaklaşım söz konusudur ve bunlar aynı zamanda yoksulluk sınırı türleridir (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Yoksulluk Sınırı Türleri

YOKSULLUK SINIRI YAKLAŞIMLARI	
Mutlak Yoksulluk Sınırı	Bireylerin asgari düzeyde yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum ihtiyaçların belirlendiği sınırı ifade eder. Bu sınırın altında kalan bireyler mutlak yoksul olarak nitelendirilir. Yoksullukla ilgili uluslararası karşılaştırmalar yapmak ve ulusal yoksulluk sınırının belirlenmesinde ortak ölçütlerin geliştirilmesi için Dünya Bankası tarafından 2011 yılı satın alma gücü paritesine göre çeşitli mutlak yoksulluk sınırları belirlenmiştir. Bu sınırlar kişi başına günlük 1.90 \$ ve 3.10 \$ olarak hesaplanmıştır.
Görelî Yoksulluk Sınırı	Toplam nüfusun belirli bir oranın yer aldığı, medyan gelirin yarısından az olmak üzere gelir veya harcama düzeyine sahip olan kesimlerin yoksul olarak kabul edildiği sınırdır. Gelire dayalı görelî yoksulluk sınırı OECD tarafından ortalama gelirin %50'si olarak belirlenirken EUROSTAT tarafından %60'ı olarak belirlenmektedir.
Sübjektif Yoksulluk Sınırı	Temel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan asgari gelirin belirlenmesi ile ilgili sorulara hanehalkı tarafından verilen cevaplar temel alınarak belirlenen yoksulluk sınırıdır. Geleneksel yoksulluk sınırı yaklaşımlarından farklı olan sübjektif yoksulluk sınırı doğrudan haneler veya bireyler için neyin gerekli olduğuna odaklanarak daha basit süreçleri önermekte ve daha az veriye ihtiyaç duyduğu için doğal olarak yoksulluk yaklaşımı açısından daha demokratiktir. Ancak kullanım alanı son derece sınırlıdır.

Yoksulluğun farklı disiplinler ve farklı düşünce akımları tarafından üzerinde uzlaşılan ortak bir tanımının bulunmayışı

yoksulluğun ölçülmesinde de çeşitli endekslerin geliştirilmesine neden olmuştur (Çeştepe ve Genç, 2011: s.54). Yoksulluk ölçütlerinde yaygın olarak kullanılan endeksler, Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi, Yoksulluk Açığı Endeksi, Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi ve UNDP tarafından geliştirilen Birleşik Yoksulluk Endeksleridir.

Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi, en basit ve en yaygın biçimde kullanılan yoksulluk ölçütü endeksidir ve “kafa sayım oranı” veya “yoksulluk oranı” olarak da adlandırılmaktadır. B. Seeböhm Rowntree tarafından kullanılan bu endeks, yoksulluk sınırı altında bulunan nüfusun toplam nüfus içindeki yüzdesini ifade etmektedir (Kumar vd., 1996: s.56). Kafa sayısı endeksi (H), yoksulluk sınırı altında kalan kişi sayısının (Q) toplam nüfusa (N) bölünmesi suretiyle elde edilir:

$$H = Q/N$$

Yukardaki bu endeks 0 ile 1 arasında bir değer alır. Eğer endeks 1 değerini alırsa tüm nüfusun yoksul olduğu, 0 değerini alırsa toplumda yoksulluk sınırı altında hiçbir bireyin bulunmadığını gösterir (Haughton ve Khandker, 2009: s.69).

Yoksulluk Açığı Endeksi, yoksulluğun derinliğini ifade eder. Yoksul bireylerin yoksulluk sınırının üzerine çıkabilmeleri için gerekli olan ortalama gelir ya da harcama düzeyini gösterir (Uzun, 2003: s.157). Bir başka ifadeyle bu endeks, bireylerin ya da hanehalkının yoksulluk sınırının ne kadar uzağında olduğu ve yoksul bir kişinin gelirini yoksulluk sınırının üzerine çıkartılabilmesi için ne kadar destekleme yapılması gerektiği konusunda bilgi verir.

PG yoksulluk açığı endeksini, H kafa sayısı endeksini ve I gelir açığı oranını göstermesi koşuluyla bu endeksin basit matematiksel ifadesi şu şekildedir:

$$PG = H \cdot I$$

Yoksulluk açığı endeksinin artıyor olması yoksulluğun gittikçe derinleştiğini gösterir. Yoksulluk açığı endeksi de kafa sayısı endeksinde olduğu gibi gelirin yoksullar arasında nasıl dağıldığına karşı duyarlı olmadığı için yoksulluğun şiddetini yansıtmaz.

Yoksulluk Açığının Karesi Endeksi, yoksulluk açığı endeksinin karesi alınarak hesaplanır ve yaşanan yoksulluğun şiddeti hakkında

bilgi verir. Yoksulluk Açığının Karesi (P_2), Yoksulluk Sınırı Altında Olan Kişilerin Sayısı (q), Nüfusun Büyüklüğü (N), Yoksulluk Sınırı (z) ve Bireyin Harcaması (Geliri) (y_i) olması koşuluyla endeks matematiksel olarak şu şekilde ifade edilebilir:

$$P_2 = \frac{1}{N} \sum_i^q = 1 \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^2$$

Yoksulluk açığının karesi endeksi yoksullar arası eşitsizliği ölçmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu endeksin yoksulluk açığı endeksinden farkı tüketim harcamaları yoksulluk sınırından daha uzakta olan hanelere daha fazla ağırlık vererek yoksullar arasındaki eşitsizlikleri dikkate almasıdır. Böylece yoksulluk açığının karesi endeksi sayesinde en yoksul olanlara ulaşılabilmesi konusunda büyük kolaylık sağlanır (TÜİK, 2008: s.39-40).

Yoksulluk ölçümlerinde son zamanlarda yaygın olarak kabul gören anlayış yoksulluğun tek bir ölçüt ile ölçülemeyeceği bu nedenle gelir ve tüketim harcamalarına ilişkin verilerin yanı sıra sağlık, eğitim ve diğer sosyoekonomik göstergelerin (fiziksel özürlülük ve engellilik vb.) birlikte bileşik göstergeler halinde kullanılmasıdır (Kaya, 2009: s.17). Bu kapsamda, UNDP tarafından geliştirilen, zaman içerisinde kullanılan göstergelerde ve ölçüm yöntemlerinde bazı değişikliklerin söz konusu olduğu *insani gelişme endeksi* (İGE) ve *çok boyutlu yoksulluk endeksi* (ÇBYE) en yaygın kullanılan bileşik endeksleridir.

İnsani Gelişme Endeksi (İGE): Birleşik ölçütler arasında en ilgi çekici olan ve genel kabul gören, UNDP tarafından geliştirilen ve 1990'dan beri İnsani Gelişme Raporlarında kullanılan endekstir (Uygur ve Yıldırım, 2011: s. 33). Endeksin amacı, gelir dışında eğitim ve yaşam beklentisi gibi çeşitli göstergelerin kullanılmasıyla ekonomik gelişmeyi ve artan refahı ölçmek ve böylece ülkeler arası sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmaktır (Kesici, 2007: s.125). İGE, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve kaliteli bir yaşam standardı olmak üzere üç boyutta oluşturulan sağlık, eğitim ve gelir endeksinin geometrik ortalaması alınarak hesaplanmakta ve insani gelişmeyi ölçmektedir. Endeksin I ile simgelenmesi halinde, matematiksel olarak, İGE hesaplama formülü şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\text{İGE} = \sqrt[3]{I \text{ Yaşam.} I \text{ Eğitim.} I \text{ Gelir}}$$

Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi: UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişim Raporları'nda 1997 yılından 2009 yılına kadar yoksulluğu ölçmek için *İnsani Yoksulluk Endeksi* kullanılmıştır. Ancak UNDP 2010 yılında yayınladığı raporunda insani yoksulluğu çok boyutlu bir bakış açısıyla değerlendirmiş ve yeni bir yoksulluk ölçüm yöntemi olarak Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksini (ÇBYE) tanıtmıştır. Yeni İnsani Gelişim Raporlarında İYE yerine bu endeks yayınlanmaktadır. ÇBYE ile aynı hane içinde sağlık, eğitim ve yaşam standardı göstergeleri kullanılarak yaşanan birden fazla yoksulluğun ölçülmesi ve yoksulluğun yoksunluk temelinde hesaplanması hedeflenmektedir. Endeks, çok boyutlu yoksul insanların sayısını ve hane temelinde karşı karşıya kaldıkları yoksullukları göstermektedir. Yoksulluk oranını H, yoksulluğun yoğunluğunu (şiddetini) ise A ile simgelersek, matematiksel olarak, Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (MPI) hesaplanma formülü aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

$$MP = H.A$$

Özetle yoksulluk göstergeleri kullanılarak yapılan hesaplamalar sonucunda yoksulluk oranı ve yaşanan yoksulluğun yoğunluğu tespit edilmekte ve ardından bu iki değer çarpımından Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksine ulaşılmaktadır.

2. Yoksulluğun Kuramsal Analizi

Çalışmanın bu kısmında yoksulluğa yol açan faktörler iktisadi, sosyal, siyasi, demografik ve ekolojik olarak sınıflandırılarak incelenecek ve ardından Klasik, Neo-Klasik, Keynesyen-Liberal, Marksist-Radikal ve İşlevsel yoksulluk teorileri kapsamında iktisat teorilerinin yoksulluk konusundaki yaklaşımlarına değinilecektir.

2.1. Yoksulluğa Yol Açan Faktörler

Yoksulluk birçok nedene dayalı olarak ortaya çıkan bir sorundur. Ülkelerin iktisadi, coğrafi, siyasi ve diğer konular açısından sahip oldukları farklılıklar (yaş, ırk, dini inanç vb.) yoksulluğa yol açan unsurların ülkeden ülkeye ya da bölgeden bölgeye değişiklik göstermesine yol açmaktadır. Ayrıca yoksulluğa

yol açan faktörler olarak görülen unsurlar aynı zamanda yoksulluğun sonucu olarak da değerlendirilebilir.

Literatürde yoksulluğa yol açan faktörler değişik şekillerde sınıflandırılmakta ve açıklanmaya çalışılmaktadır. Örneğin, Dünya Bankası 2000 yılında yayınladığı raporunda yoksulluğa yol açan üç unsur (gelir ve varlıktan yoksun olma, söz ve güç sahibi olamama ve kırılabilirlik) üzerinde durmuş ve yoksulluğu azaltmak için bu unsurların asgari düzeye indirilmesini savunmuştur (World Bank, 2000: s.34-37). Yoksulluğa yol açan faktörlere yönelik bir diğer sınıflandırma yoksulluğun nedenini kişisel sebeplere (bireysel faktörlere) ve dışsal etmenlere (yapısal faktörlere) bağlayan görüştür. Bireyselci bakış açısı yoksulluğun sebeplerini kişilerin yetenekleri, sorumluluk ve disiplin anlayışları, tutumluluk derecesi ve gösterdikleri çaba gibi kişinin bireysel özelliklerine dayandırmaktadır. Yapısalcı bakış açısı ise yoksulluğa neden olan etmenleri bireylerin dışında gelişen başta ekonomi politikaları olmak üzere, düşük ücretler, yetersiz büyüme, istihdam ve eğitim olanakları, ayrımcılık, savaşlar ve doğal afetler gibi birtakım faktörlere bağlı olduğunu savunmaktadır (Taylor, 1991: s.40 – 45).

Çok net çizgilerle ayırmanın mümkün olmadığı yoksulluk nedenlerinden bazıları aşağıdaki Tablo 3’de gösterilmektedir. Yoksulluğa yol açan faktörler iktisadi, siyasi, politik, ekolojik, demografik ve sosyolojik olarak sınıflandırılmıştır. Böyle bir sınıflandırmaya gidilmesinin nedeni yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olması ve yoksulluğun nedeninin sadece ekonomik unsurlara indirgenememesinden kaynaklanmaktadır. Unutulmamalıdır ki yoksulluğa yol açan bu faktörlerden bazıları direkt; bazıları ise dolaylı etkiye sahiptir ve hiç birisi kendi başına ya da her toplum için geçerli yoksulluğa yol açan bir faktör değildir.

Tablo 3. Yoksulluğa Yol Açan Faktörler

İKTİSADİ FAKTÖRLER	<ul style="list-style-type: none"> •İş gücü Piyasası, işsizlik ve kayıtdışı istihdamın yapısı •Teknolojik gelişme •Küreselleşme •Yapısal uyum programları •Mülkiyet yapısı ve servetin dağılımı 	<ul style="list-style-type: none"> •Piyasanın yapısı (eksik rekabet) •Enflasyon •Ekonomik kriz ve şoklar •Yetersiz üretim ve büyüme •Kamusal mal ve hizmetlerin niteliği ve dağılımı
SİYASİ FAKTÖRLER	<ul style="list-style-type: none"> •Siyasal karar alma mekanizmasına katılımın yetersiz olması •Hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ve insan hakları ihlalleri 	<ul style="list-style-type: none"> •Savaşlar •Yolsuzluk •Ayrımcılık (Irk, cins v.b.) •İç çatışma ve terörizm
EKOLOJİK- DEMOGRAFİK FAKTÖRLER	<ul style="list-style-type: none"> •İklim koşulları ve doğal afetler •Doğanın tahrip edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> •Hızlı nüfus artışı •Bölgesel gelişmişlik farklılıkları ve göçler
SOSYOLOJİK FAKTÖRLER	<ul style="list-style-type: none"> •Hanehalkının özellikleri (Boşanma, ölüm, eğitim durumu ve özürsüzlük) •Sosyal Dışlama, Bağımlılık 	<ul style="list-style-type: none"> •Güçsüzlük ve sesini duyuramama •Zayıflık ve korunmasızlık •İzolasyon

Yoksulluğun ana nedeni olarak iktisadi nedenleri gören görüş oldukça yaygındır. Bu iktisadi nedenlerin temelini ulusal ve uluslararası kuruluşlarca küresel çapta uygulanan kalkınmayla ilgili plan, politika ve strateji uygulamaları oluşturur. İster ekonomiye devlet müdahalesini öngören politikaların isterse de devlet müdahalesinin minimum düzeyde olduğu neo-liberal politikaların uygulandığı dönemlerde olsun yoksulluk problemi özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin en önemli sorunu olmuştur. Devlet müdahalesinin yoğun olduğu 1950-1970 yılları arasında uygulanan bir dizi başarısız politikalar ödemeler dengesi kriziyle sonuçlanmış ve bu durum yoksulluğu artırmıştır (Hatıplı ve Aytaç, 2011: s.71-72).

Siyasi ve politik faktörlerin de yoksullukla yakından ilişkisi vardır. Siyasal karar alma mekanizmasına katılımın yetersizliği ve örgütlenme düzeyinin düşük kalması yoksulluğa yol açan siyasi faktörlerdendir. Alt yapının yetersiz olması, kamusal mal ve hizmetlerin yeterli düzeyde sunulmaması gelir düzeyi düşük olan kesimlerin siyasi karar alma mekanizmalarına katılmalarını engellemektedir. Ayrıca ekonomik açıdan örgütlenme olanakları

kısıtlı olan yoksul bireylerin siyasal ve ekonomik taleplerini sendikalar ve dernekler yoluyla dile getirememeleri veya etkili bir baskı ve çıkar gurubu oluşturmamaları siyasal süreçte seslerini yeterince duyuramamalarına ve yoksulluktan kurtulamamalarına yol açmaktadır (Öztürk ve Öztürk, 2010: s. 65–66). Savaşlar, iç çatışma ve terörizm de yoksulluk düzeyini etkileyen faktörler arasındadır. Özellikle son yıllarda yaşanan ve kıtlık boyutuna varan yoksulluk problemleri savaşlar, iç çatışmalar veya terörizmle ilişkilendirilmektedir.

İklim koşulları, doğal afetler ve doğanın tahrip edilmesi yoksulluğa yol açan ekolojik faktörler arasında bulunmaktadır. İklim koşulları açısından kuraklık ve beraberinde gelen uzun dönemli kıtlık yoksulluğa neden olmaktadır. Dünya genelinde bu durumun en can alıcı örneği Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanmaktadır. Deprem, sel, fırtına, toprak kayması ve yangın gibi doğal afetler de insanların yaşam standartlarını olumsuz yönde etkilemekte ve yoksulluğa neden olmaktadır. Doğal afetlerin yoksulluk üzerindeki etkisi, bu olayların meydana geldiği mekânın özellikleri (nüfus yoğunluğu) ve şiddeti gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Artan nüfus baskısı daha çok üretmek ve üretilenleri tüketmek adına doğanın bilinçsizce tahrip edilmesine yol açarak uzun vadede yoksulluğa neden olmaktadır (Kılıç, 2013: s. 12–17).

Yoksulluğa yol açan sosyolojik faktörlerin başında hane halkı özellikleri büyük önem arz etmektedir. Ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte yapılan çalışmalarda genellikle hane halkı reisinin kadın olduğu ailelerde ve çok çocuklu büyük ailelerde yoksulluk riskinin yüksek olduğu gözlemlenmektedir (Şenses, 2013: s. 157–160). Güçsüzlük ve sesini duyuramama ya da başka bir ifadeyle yeterince söz ve güç sahibi olamama da yoksulluğun kronik bir hale gelmesine yol açan sosyolojik faktörlerdendir. Yoksulluğa yol açan sosyolojik faktörlerden zayıflık ve korunmasızlık (kırılganlık); mevcut durumda yoksul olmayan birey veya hane halkının geliri ya da tüketimi açısından her an yoksulluk sınırının altına düşme riski ile karşı karşıya kalmasını veya zaten yoksul ise yoksulluktan kurtulma şanslarının düşük olmasını ifade etmektedir. Sosyal dışlanma, bağımlılık ve izolasyon da yoksulluğa yol açan diğer sosyolojik faktörlerdendir. Sosyal dışlanma, belirli kişilerin toplumsal

bütünün ve sermaye birikim sürecinin dışında kalması ve ekonomik büyümeye yaptığı katkıdan daha az yararlanmasıdır (Öztürk ve Çetin, 2009: s.2669). Sosyal dışlanmaya uğramış kişiler veya guruplar eşitsizliğe uğradıkları (eğitim, sağlık, iş imkânı vb.), her türlü risklere karşı (ölüm, sakatlık, işten çıkarılma vb.) savunmasız ve korunmasız oldukları için yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olarak görülebilir (Erdem vd., 2010: s.5).

2.2. Yoksulluğun Azaltılmasına Yönelik İktisadi Teoriler

Yoksulluğu azaltmayı hedefleyen politikalar, politikaları oluşturan ve karar alma mekanizmasında bulunan kesimlerin ihtiyacı olan ana çerçeveyi oluşturan ve uygulamaya konulacak politikaların sonuçlarının tahmin edilmesine yardımcı olan iktisat teorilerini esas alır. Yoksulluk ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik iktisadi teoriler on dokuzuncu yüz yılda yoksullukla ilgili ilk tanımlamaları yapan Klasik ve Neo-klasik teoriler; bu teorilerin varsayım, hipotez ve çıkarımlarına reaksiyon olarak ortaya çıkan ve klasiklerin temel yaklaşımlarını kabul etmekle birlikte bir dizi yenilik ortaya koyan Keynesyen/Liberal görüşler ile sorunu klasiklerin ele aldığı sosyo-ekonomik sistemden tamamen farklı bir boyutta ele alan Radikal/Marksist ekonomik teoriler ve son olarak da toplumlarda farklı sosyal mevkilerin olduğu ve alt düzeyde yoksulluğun kaçınılmaz olduğunu iddia eden işlevsel yoksulluk teorisi olmak üzere beş ana başlık altında ele alınacaktır (Agola ve Awange, 2014: s.s52-59).

Klasik yoksulluk teorisi Klasik iktisatçıların değer ve dağılım kavramları ile ilgili görüşlerine dayanır. Piyasada ortaya çıkan dağılım ve tahsis etkindir ve cari ücret düzeyi bireysel üretkenliği adil bir biçimde yansıtır. Dolayısıyla yoksulluk, bireylerin doğuştan sahip oldukları yeteneklerin farklılığı ve genetik özellikleri potansiyel yoksulluk kaynaklarından olmakla birlikte, bireysel üretkenliği etkileyen bireysel tercihlerin sonucunda ortaya çıkan bir olgudur. Bireylerin piyasa mekanizması içinde yaptıkları yanlış tercihler kendilerini yoksulluk tuzağı içinde bulmalarına yol açabilir. Piyasaya devlet tarafından yapılan müdahaleler piyasanın etkinliğini ortadan kaldıracığı için refah programlarının devreye girmesi bu programlara bağımlılığı artırarak yoksulluğun yeniden üretilmesine yol açar.

Hasta, malul veya çalışamaz konumda olan yoksulları desteklemek veya çalışanların üretkenliğini artırmayı amaçlayan programlar hariç piyasaya yönelik kamusal müdahaleler piyasanın etkinliğini ortadan kaldırdığı ölçüde yoksulluğu kronik bir hale getirir ve yoksulluğa yol açan ana faktörlerden birini oluşturur.

Klasik yaklaşımda zaman içinde ortaya çıkan davranışsal teori ve alt kültür teorisi olmak üzere iki farklı yaklaşımdan söz edilebilir (Davis ve Sanchez-Martinez, 2015: s. 19-22). Davranışsal teoriye göre bireyler büyük ölçüde bireysel farklılıklardan kaynaklanan yoksulluklarından sorumludurlar. Yoksulluğa yol açan bireysel farklılıklar çalışma etiğinden yoksun olma, gerekli eğitimi alamama veya piyasanın talep ettiği rekabetçi yeteneklere sahip olamama gibi farklılıklardır. Öte yandan, davranışsal görüşe göre “yoksulluk gereklidir zira yoksulluk olmasaydı çalışanların çalışmaya istekli hale gelmeleri mümkün olmazdı”(Townsend, 1979: s.61 – 87). Yoksulluk bireylerin kendilerinin seçimleri nedeniyle ortaya çıkar, piyasanın başarısızlığının bir sonucu değildir ve bireysel çaba ve yeteneklerin yetersizliğinden kaynaklanır.

Neo-klasik yoksulluk teorisi gelir dağılımı hususunda üç ana dogmaya sahiptir. Öncelikle, bu yaklaşıma göre, gelir dağılımı eşitsizliği iktisadi büyüme ve etkinlik için son derece gereklidir. İkinci olarak, Neo-klasik iktisatçılara göre iktisadi değişim ve iktisadi büyümenin varlığı halinde gelir dağılımı eşitsizliği zaman içinde azalmaya mahkûm olduğundan yoksulluk da yavaş yavaş ortadan kalkmak zorundadır. Son olarak, öngörülen bu mekanizmaya rağmen arzu edilmeyen gelir dağılımı farklılıkları daima oluşmaktadır.

Geleneksel Neo-klasik yaklaşımın gelir dağılımı eşitsizliği ve sonuçta yoksulluk konusunda sahip olduğu bu görüşlerin gerçek yaşamda isabet kaydetmemesi üç noktaya aşırı önem vermesinden kaynaklanmaktadır. Öncelikle kişisel gelir dağılımındaki farklılıkların tek nedeni faktör yoğunluğundaki farklılıklar değildir. Kişisel kabiliyetteki, çalışma koşullarındaki, risk alma eğilimindeki, alınan eğitimdeki ve iş tecrübesindeki farklılıklar emeğin yetişkinler arasındaki dağılımında eşitsizliğe yol açarak gelir dağılımının eşitsizliğine neden olmaktadır (Baumol ve Blinder, 1988: s.830). Öte yandan, enflasyon ve iktisadi krizlerin yanı sıra sosyal norm ve

düzenlemeler (Tanzi, 1998: s.1-24), küreselleşme ve teknolojik gelişmeler de bu eşitsizliği artırmaktadır. İkinci olarak, yoksulluğun azaltılması için gereken transfer miktarının çok fazla olmadığı kabul edilmektedir. Nihayet, bu yaklaşım büyümeden sorumlu olan kurumların gelir dağılımı karşısında yansız olmadıkları gerçeğini gözden uzak tutar. Gerçek hayatta iktisadi büyümeden kaynaklanan milli gelir artışlarının en büyük hissesi en zenginlerin payına düşer.

Klasik yaklaşımda olduğu gibi Neo-Klasik yaklaşım da bireylerin üretkenliğini belirleyen başlangıçtaki beceri, yetenek ve sermaye farklılıklarının yoksulluk üzerinde ciddi etkileri olduğunu kabul eder. Dışsallıklar, eksik bilgi, ahlaki zarar ve ters seçim gibi piyasa başarısızlıkları yoksulluğu meydana getiren ana unsurlardır (Davis, 2007: s. 3-22). Öte yandan belirsizlikler de yoksulluğa yol açan önemli bir faktördür zira yoksul kişiler yoksulluğa düşmelerine yol açacak şoklara (hastalık, durgunluk, ailelerin yıkılması, savaş v.b.) karşı daha zayıf ve korunmasız bir durumdadırlar.

Liberal yoksulluk teorisi piyasa başarısızlıklarına ilaveten az gelişmişliğin yoksulluğu ortaya çıkardığı fikrini savunur. Keynesyen yoksulluk teorisi ise iktisadi büyümenin iktisadi kalkınmayı teşvik ederek yoksulluğu azaltacağını ve bu nedenle para ve maliye politikaları yoluyla gönüllü işsizliği ortadan kaldırmaya yönelik kamu müdahalelerinin yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunacağını savunur. Liberallere göre bir bölge veya ülkedeki az gelişmişlik beşeri sermayenin, fiziki sermayenin, altyapının, doğal sermayenin, kurumsal sermayenin ve bilgi sermayesinin yetersizliği nedeniyle ortaya çıkar (Sachs, 2005). İktisadi kalkınmayı sağlayan makroekonomik faktörlerin piyasaya dayalı yöntemlerle teşvik edilmesi yoksullukla mücadelede en önemli araçlardan biridir. Bu çerçevede Neo-Klasik yoksulluk teorisiyle Keynesyen teori yoksullukla mücadelede en önemli unsurun iktisadi büyüme olduğu hususunda ortak görüşe sahiptir.

Keynesyen-Liberal teorilerde yoksulluk çalışmak istemelerine rağmen işsiz kalan, çalışamayan veya çalışma olasılığı kalmayan azınlık grupların şansızlığına bağlanır. Yoksulluğu azaltan bir iktisadi büyümenin gerçekleştirilmesi için işsizliği asgari düzeye indirme potansiyeline sahip olan toplam yatırımların artırılması gerekir. Öte yandan iktisadi büyüme doğrudan yoksulluğu azaltma

kabiliyetine sahiptir zira büyüme toplumdaki herkesin gelirini artırır. İktisadi büyümenin yoksulluğun azaltılmasındaki olumlu etkisi gelir dağılımı düzeldiğinde veya düşük gelirlilerin gelirindeki artış yüksek gelirlilerinkine kıyasla daha fazla olduğunda yükselir.

Marksist iktisatçılara göre kapitalizm ve sınıf ayrımına dayalı diğer sosyo-ekonomik faktörler yoksulluğun temel nedenlerini meydana getirir. Bu görüşün taraftarlarına göre “piyasa doğası gereği işlevsizdir” (Blank, 2010: s. 448-450). Düşük ücretler ve süreç içinde ortaya çıkan işsizler ordusu yoksulluğu besler. Bu nedenle kapitalist bir ekonomide yoksulluk ancak asgari ücret uygulaması gibi piyasaya yönelik katı düzenlemeler yoluyla önenebilir. Ayrıca bu görüşü savunanların bir diğer iddiası, emek piyasasındaki şartların hem ülkeler arasında hem de ülke içinde aynı olmadığı ve emek piyasalarının “parçalı” bir yapıda olduğudur. Bu durum hem ülke içinde hem de farklı endüstrilerde nitelikleri farklılık gösteren *ikili emek piyasasının** oluşmasına neden olabilir. Dolayısıyla ancak ikincil sektörlerde iş bulabilen kişiler yoksul kalırken birincil sektörlerde iş bulma şansına kavuşanlar refah düzeylerini de artırma olanağına kavuşabilmektedirler. Ancak ikili emek piyasası yoksulluğun bütün boyutlarını izah etme yeteneğinden yoksundur.

Yoksulluğu ve yoksulluğu azaltmaya yönelik radikal iktisat teorisi büyük ölçüde Marksist geleneğe dayanır ancak Klasik Marksizm’in temel varsayımlarını modern sosyal ve tarihi gelişmelere cevap verecek bir biçimde yeniden modellendirir. Bu teoriye göre toplumdaki sınıfsal bölünme ve sınıfların göreceli dağılımı bireysel gelir dağılımını da önemli ölçüde değiştirir. Ayrıca bir ürünün piyasa fiyatı o ürünün marjinal değerini de etkiler. Emek kuramına göre üretim sürecinde ortaya çıkan değer miktarı bir yandan işçilerin niteliklerine; öte yandan, bu süreçte kullandıkları emeklerinin karmaşık olup olmamasına göre belirlenir. Karmaşık işlerde çalışan bir işçi basit işlerde çalışan işçiye göre daha fazla değer üreteceğinden aldığı ücret de o ölçüde yüksek olacaktır ve basit işlerde çalışanlara kıyasla daha fazla zengin olacaktır. Kişisel

* İstihdamın istikrarlı, ücret ödemelerinin tatminkâr ve sendikaların güçlü olduğu *birincil sektörler* ile istihdamın istikrarsız, ücretlerin düşük ve sendikaların zayıf ve önemsiz olduğu *ikincil sektörlerin* bir arada faaliyet gösterdiği durumdur.

çabalar, eğitim, tecrübe, doğuştan gelen fiziki veya entelektüel farklılıklar da alınan ücret düzeyinin farklı olmasına yol açar.

Radikal iktisat teorisi yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için yeniden dağıtıcı adalet anlayışı savunulur. Bu teoriye göre sosyalist ve komünist aşamalarda bile kişisel gelir farklılıklarının tamamen ortadan kaldırılması öngörülmez. Ortadan kaldırılması gereken temel eşitsizlikler sınıf ve etnik yapı farklılığından kaynaklanan eşitsizlikler ile siyasi-sosyal güç ve yetkilerin kullanımı sonrasında ortaya çıkan veya piyasa sisteminin işlemeden kaynaklanan eşitsizliklerdir. Bu nedenle radikal iktisat teorisi yeniden dağıtıcı politikaların azami ölçüde kullanılması halinde bile toplumda belirli ölçülerde yoksunluğa sahip yoksul kesimlerin olabileceğini öngörür.

İşlevsel teoriye göre ise tüm toplumlarda farklı sosyal durumlar ve mevkiiler bulunur. Her sosyal mevkiinin toplum için sahip olduğu işlev farklıdır. Her mevki göreceli bir öneme sahiptir ve her mevki kendi işlevini yerine getirmediğinde toplumsal düzeyde azami verimlilik ve refaha ulaşılamaz. Yoksulluk farklı mekanizmalarla bu toplumsal mevki ve konumların doldurulmasına ve işlevlerini yerine getirmelerine katkıda bulunduğu için gereklidir. (Gans, 1972: s.275 – 289). Bu yüzden H. Gans’a göre yoksulluk ya zenginler için işlevsiz bir hale gelirse ya da yoksullar sosyal tabakalaşma sistemini değiştirecek güce erişirse ancak o zaman ortadan kaldırılabilir.

3. Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü

Çalışmanın bu kısmında WB, UNDP ve TÜİK’in yoksulluk göstergeleri dikkate alınarak dünyada ve ülkemizde yoksulluğun genel durumu hakkında bilgi verilecektir. Tablo 4’de WB’nın 2002 ve 2013 yıllarına ait 1.90\$ ve 3.10\$ mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımına göre çeşitli yoksulluk istatistiklerine yer verilmektedir.

Tablo 4. Mutlak Yoksulluk Sınırı Kapsamında Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü

BÖLGE	Yoksulluk Oranı (1)		Yoksulluk Açığı (2)		Yoksulluk Açığının Karesi (3)		Yoksul Sayısı (Milyon)		Toplam Nüfus (Milyon)	
	2002	2013	2002	2013	2002	2013	2002	2013	2002	2013
2011 Yılı Satın Alma Gücü Paritesine Göre Günlük Geliri 1.90 ABD Dolarının Altında Olan										
Doğu Asya/Pasifik	29,0	3,5	8,7	0,7	3,6	0,22	535	71	1848	2006
Avrupa/ Merkez Asya	6,3	2,2	1,9	0,6	1,0	0,27	29	10	466	479
L.Amerika Karayipler	13,0	5,4	5,3	2,6	3,2	1,82	71	34	544	622
Güney Asya	38,5	15,1	9,4	2,8	3,2	0,79	552	256	1437	1698
Sahra Altı Afrika	55,6	41,0	25,0	16,0	14,6	8,37	391	389	704	948
Dünya Geneli	25,3	10,7	8,1	3,2	3,8	1,53	1588	766	6277	7178
Türkiye	1,71	0,33	0,22	0,06	0,04	0,02	1,11	0,25	65	76
2011 Yılı Satın Alma Gücü Paritesine Göre Günlük Geliri 3.10 ABD Dolarının Altında Olan										
Doğu Asya/Pasifik	54,8	16,0	22,0	4,1	11,3	1,5	1013	321	1848	2006
Avrupa/ Merkez Asya	14,4	6,5	5,1	2,0	2,6	0,9	67	31	466	479
L.Amerika/ Karayipler	25,6	11,3	10,7	4,8	6,3	3,0	139	71	544	622
Güney Asya	73,8	50,3	28,5	14,6	13,6	5,7	1060	854	1437	1698
Sahra Altı Afrika	76,5	65,0	41,5	30,8	26,9	18,2	539	616	704	948
Gelişmekte Olan Dünya*	55,0	31,7	23,3	10,9	12,5	5,3	2923	1932	6103	6026
Türkiye	9,94	2,62	2,28	0,54	0,75	0,17	6,47	2,0	65	76

Notlar: (1) Yoksulluk sınırı altında bulunan birey sayısının toplam nüfusa oranını ifade eder; (2) Yoksulluğun derinliğini ifade eder ve yoksul bireylerin yoksulluk sınırının ne kadar uzağında olduğunu gösterir; Yoksulluk açığının artıyor (azalıyor) olması yoksulluğun gittikçe derinleştiğini (hafiflediğini) gösterir; (3) Yaşanan yoksulluğun şiddeti hakkında bilgi verir. Yoksullar arası eşitsizliği ölçmek amacıyla kullanılır; * Dünya Bankasının sınıflandırmasında düşük ve orta gelir gurubundaki ülkeleri ifade eder. Kişi başına GSYH’si 1.045\$ ve daha az olan ülkeler düşük, 1.045\$ ve 12.735\$ arasında olan ülkeler orta gelir gurubunu temsil etmektedir.

Kaynak: WB verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur. <http://data.worldbank.org/topic/poverty> ve <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> (20/06/2017)

Tablo 4’de en dikkat çekici gelişme 2002 yılında günlük geliri 1.90\$ (açlık sınırı) olan insan sayısı dünya genelinde yaklaşık olarak 1,6 milyar iken (yoksulluk oranı %25,3) 2013 yılında bu sayı yaklaşık yarıya düşerek 766 milyona (yoksulluk oranı %10,7) gerilemiştir. Benzer durum Türkiye içinde geçerli olmuş, 2002 yılında 1,11 milyon (%1,71) insan açlık sınırının altında yaşarken 2013 yılında 250 bin kişiye (%0.33) gerilemiştir. Dünya çapında yoksulluğun en az olduğu bölge ise Türkiye’nin de içinde bulunduğu Avrupa ve Merkez Asya ülkeleri iken yoksulluğun en fazla olduğu bölge ise Sahra Altı Afrika ülkeleri olduğu görülmektedir. Sahra Altı Afrika ülkeleri hariç dünyanın diğer bütün bölgelerinde yoksulluk oranlarında kayda değer düşüşler yaşansa da (özellikle Doğu Asya/Pasifik) dünyanın halen en ciddi probleminin yoksulluk olduğunun ve yeryüzünde halen 800 bine yakın insanın açlıkla karşı karşıya kaldığını belirtmekte fayda vardır.

Mutlak yoksulluk sınırı kişi başına günlük 3.10\$ kabul edildiğinde kaçınılmaz olarak yoksulluk ile ilgili göstergeler çok daha yukarılara sıçramaktadır. 2002 yılında gelişmekte olan dünya ülkelerinde 3 milyara yakın (yoksulluk oranı %55) insan yoksulluk sınırı altında yaşarken 2013 yılında bu sayı 1,9 milyar (yoksulluk oranı % 32) gibi hala ciddi seviyelerdir. 2013 yılında dünya genelinde yoksulluk sınırının altında yaslayan 1,9 milyar insanın çoğunluğu daha az gelişmiş olan Sahra Altı Afrika, Güney Asya, Doğu Asya ve Pasifik bölgelerinde yaşayan insanlardan oluşmaktadır. Türkiye’de 2002 yılında 6,5 milyon insan (nüfusun %10’u), 2013 yılında ise 2 milyon insan (nüfusun %2,6’sı) halen yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır. 2013 yılı itibariyle Dünya’da yoksulluğun en az görüldüğü yer ise yine hiç kuşkusuz Avrupa ve Merkez Asya (%6,5) ile Latin Amerika ve Karayipler (%11,3) bölgeleridir.

Yoksulluğun derinliğini ifade eden yoksulluk açığı ve yaşanan yoksulluğun şiddetini ölçen yoksulluk açığının karesi endeksleri açısından da yoksulluk sınırının ister 1.90 \$ isterse de 3.10 \$ olarak belirlenmesi durumunda hem dünya genelinde hem de Türkiye’de yoksulluk göstergelerinde ciddi iyileşmelerin yaşandığı söylenebilir. Ancak Tablo 4 genelinde rakamlarda görülen bu olumlu gelişmelere rağmen 21. yüzyılda ekonomik gelişme ve refahın bazı ülke ve bölgelerde zirve yaptığı bir dönemde bile dünya genelinde halen bu

kadar ciddi bir yoksulluk probleminin olması ve zenginlik ve refahın tüm dünyaya yeterince yayılmaması ayrıca düşündürücü görülmektedir. Yoksulluğun daha çok gelişmemiş ve az gelişmiş bölgelerde kendisini bu derece hissettirmesi de yoksulluğun asıl kaynağının düşük gelişme düzeyi olduğunu göstermektedir. Burada şüphesiz yoksullukla mücadelede uluslararası kuruluşlara ve zengin ülkelere çok iş düşmekte ve yoksulluğun azaltılmasında daha etkin bir rol oynayarak fakir ülke ve bölgelere yönelik daha fazla cömert olmaları gerekmektedir.

Tablo 5’de UNDP tarafından her yıl düzenli olarak yayınlanan ve önemli bir yoksulluk göstergesi olan İGE’nin 1990 – 2015 yılları arasında Dünya’da ve Türkiye’deki seyri gösterilmiştir. Tabloda yer alan bilgiler dikkatlice incelendiğinde Dünyada ve Türkiye’deki İGE’nin ifade ettiği değerler WB’nın mutlak yoksulluk sınırı yaklaşımıyla benzerlik gösterdiği görülmektedir. Zira İGE’nin en düşük olduğu bölgeler WB’nın yoksulluk oranlarının da yüksek olduğu Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bölgeleridir. İGE’nin en yüksek olduğu yerler ise WB’nın yoksulluk oranlarının da görece düşük olduğu Avrupa ve Merkez Asya ile Latin Amerika ve Karayipler bölgeleridir.

Tablo 5. İnsani Gelişim Endeksi Kapsamında Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü

BÖLGE	İnsani Gelişim Endeksi (İGE) Değerleri					Yıllık Ortalama İGE Artışı (%)
	1990	2000	2005	2010	2015	1990 - 2015
Doğu Asya ve Pasifik	0.516	0.595	0.641	0.688	0.695	1.35
Avrupa ve Merkez Asya	0.652	0.665	0.700	0.732	0.733	0.59
Latin Amerika-Karayipler	0.626	0.683	0.705	0.730	0.737	0.74
Güney Asya	0.438	0.491	0.533	0.583	0.582	1.40
Sahra Altı Afrika	0.399	0.421	0.452	0.497	0.495	1.09
Dünya	0.597	0.639	0.667	0.696	0.698	0.74
Türkiye	0.576	0.653	0.687	0.737	0.752	1.15

Kaynak: UNDP, 2014: s. 164 – 167 ve UNDP, 2016: s. 202–205.

1990-2015 yılları arasındaki İGE hem Dünya genelinde hem de Türkiye’de sürekli olarak yükselmektedir. Türkiye 2015 yılında 188 ülke arasında İGE sıralamasında 0.752 değerle 71. sıraya yükselmiş ve yüksek İGE kategorisinde ki ülkeler içinde yerini almıştır. 2015

yılında İGE’nin en yüksek olduğu ülke Norveç (0.949) iken en düşük olduğu ülke ise Orta Afrika Cumhuriyetidir (0.352). 1990 – 2015 yılları arasında bölgeler itibariyle İGE’nin yıllık ortalama artışı en fazla Güney Asya da görülmektedir. Türkiye’nin 1990 – 2015 arası dönemde İGE açısından dünya ortalamasının üstünde bir endeks değerine sahip olması yoksulluğun azaltılmasında diğer birçok ülkeden daha başarılı olduğunu göstermektedir (UNDP, 2016: s.202–205).

3.1. Türkiye’de Harcamaya Dayalı Mutlak Yoksulluk Göstergeleri

Türkiye’de yoksulluk göstergelerine yönelik çalışmaların ilki Dünya Bankası ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE*) tarafından 1987 ve 1994 yıllarına ilişkin Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketlerinden elde edilen veriler dikkate alınarak yapılmıştır. 2001 yılından itibaren Dünya Bankası’ndan sağlanan kredi desteği ile yürütülmekte olan “Sosyal Riskin Azaltılması Projesi” kapsamında, hanehalkı bütçe anketlerinin uygulanması ve anketin sonuçlarına dayalı olarak yoksulluk verileri oluşturulmuştur. Bu kapsamda 2002 yılında uygulanan Hanehalkı Bütçe Anketi’nden (HBA) elde edilen verilere dayalı olarak Türkiye’de “*harcamaya dayalı mutlak yoksulluk oranları*” ve buna ilişkin çeşitli istatistikler “Yoksulluk Çalışması” adı altında TÜİK tarafından her yıl düzenli olarak yayınlanmaktadır.

TÜİK (2015) Yoksulluk Çalışmasında elde edilen bulgulara göre 2002’de açlık sınırının altında yaşayan nüfus %1,35 iken bu oran yıllar itibariyle düşerek 2008 yılında %0,54 gerilemiştir (Bkz. Tablo 6). Diğer bir ifadeyle az gelişmiş ülkelerin sorunu olarak bilinen gıda yoksulluğu (açlık-aşrı yoksulluk) konusunda Türkiye ciddi oranda iyileşme kaydetmiştir. Benzer bir eğilim gıda ve gıda dışı harcamaları kapsayan mutlak yoksulluk sınırı ile ilgili verilerde de gözlenmektedir. Aynı dönemlerde söz konusu yoksulluk oranlarına yerleşim yeri ayrımı açısından bakıldığında ise gıda yoksulluğunun kentsel bölgelerde 2002 yılında %0,92’den 2008’de %0,25’e, kırsal bölgelerde ise 2002 yılında %2,01’den 2008’ de %1,18 yarı yarıya gerilemiştir. Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanların açlık riskinin

* 2005 yılında Türkiye İstatistik Kurumu-TÜİK olarak isim değişikliğine gidilmiştir.

kentsel yerlerde yaşayanlardan daha fazla olması bu alanlarda yerleşik olanların tarımdan yeterli gelir elde edemediklerini, kentlere kıyasla daha az ve yetersiz bir sosyal güvenlik hizmeti aldıklarını ve iş olanaklarının daha düşük olduğunu göstermektedir.

2002-2008 yıllarında Gıda ve gıda dışı yoksulluk rakamlarında ise kentsel alanlarda ciddi düşüşler söz konusu iken (%21,95'den %9,38'e) kırsal alanlarda hemen hemen aynı düzeyde (%34) kaldığı görülmektedir. Gıda ve gıda dışı yoksul nüfusun büyük bir kısmının kırsal alanlarda yaşamasının nedeni olarak piyasa aksaklıkları, demokratik sorumluluğun (bu kırsal kesimlerde yaşayan güçsüzlerin yeterince sesini duyuramaması) ve bağımsız medyanın bulunmaması gösterilebilir.

Tablo 6. Harcamaya Dayalı Mutlak Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Fert Yoksulluk Oranları (%)

Yoksulluk Sınırı Hesaplama Yöntemleri	Türkiye: Fert Yoksulluk Oranları (%)						
	2002	2004	2008	2012	2014	2015	
Gıda Yoksulluğu (açlık) (1)	1.35	1,29	0.54	-	-	-	
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) (1)	26.96	25.60	17.11	-	-	-	
Kişi Başı Günlük 1\$'ın Altı (2)	0.20	0.02	-	-	-	-	
Kişi Başı Günlük 2.15 \$'ın Altı (2)	3.04	2.49	0.47	0.06	0.03	0,06	
Kişi Başı Günlük 4.3 \$'ın Altı (2)	30.30	20.89	6.83	2.27	1.62	1,58	
Yoksulluk Sınırı Hesaplama Yöntemleri	Yer. Yeri	Kır – Kent: Fert Yoksulluk Oranları (%)					
		2002	2004	2008	2012	2014*	2015
Gıda Yoksulluğu (açlık) (1)	Kır	2.01	2.36	1.18	-	-	-
	Kent	0.92	0.62	0.25			-
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) (1)	Kır	34.48	39.97	34.62	-	-	-
	Kent	21.95	16.57	9.38			-
Kişi Başı Günlük 1\$'ın Altı (2)	Kır	0.46	0.02	-	-	-	-
	Kent	0.03	0.01	-	-	-	-
Kişi Başı Günlük 2,15 \$'ın Altı (2)	Kır	4.06	4.51	1.11	0.14	-	-
	Kent	2.37	1.23	0.19	0.02	-	-
Kişi Başı Günlük 4,3 \$'ın Altı (2)	Kır	38.82	32.62	15.33	5.88	-	-
	Kent	24.62	13.51	3.07	0.60	-	-

Notlar: (1) 2010 yılından itibaren metodolojik revizyon çalışmaları nedeniyle hesaplanmamaktadır. (2) 1 \$'ın SGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır. (*) 2014 yılında örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temel alındığı için kır ve kent düzeyinde tahmin üretilmemiştir.

Kaynak: TÜİK, 2015a.

Uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan kişi başına mutlak yoksulluk sınırları dikkate alındığında Tablo 6’da görüldüğü gibi günlük geliri Satınalma Gücü Paritesine (SGP) göre 1\$ altında olan nüfusun oranları 2002 ve 2004 yıllarında son derece düşüktür. Söz konusu bu oranlar 2006 yılından itibaren %0,01’in altında kalarak toplumda günlük geliri 1\$ altında yaşayan nüfusun olmadığını (yok denecek kadar az) göstermektedir. Mutlak yoksulluk sınırına göre günlük geliri 2,15\$ ve 4,3\$ altında kalan fert yoksulluk oranlarında da 2002 ve 2015 yılları arasında önemli derecede azalma görülmektedir. 2002 yılında nüfusun %3,04 ü 2,15\$, %30,30’u 4,3\$ altında yaşarken 2015 yılında bu oran 2,15\$ için %0,06’ya, 4,3\$ için %1,58’e gerilemiştir. Sonuç olarak mutlak yoksulluk sınırı 4,3\$ olarak belirlendiğinde yoksulluk oranları yaklaşık 20 kat, 2,15\$ olarak belirlendiğinde ise 50 kat daha azalarak Türkiye’nin mutlak yoksullukla mücadelede başarılı olduğu söylenebilir.

3.2. Türkiye’de Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Göstergeleri

2006 yılından itibaren TÜİK, uluslararası karşılaştırılabilirliği olan “*görelî gelir yoksulluğuna*” ilişkin rakamları Avrupa Birliği uyum çalışmaları kapsamında panel anket yönteminin kullanıldığı ve periyodik şekilde her yıl uygulanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) sonuçlarına dayalı olarak hesaplamakta ve yayımlamaktadır.

TÜİK (2015) GYKA sonuçlarına göre Türkiye genelinde gelire dayalı görelî yoksulluk oranları 2006-2015 döneminde aşağıdaki Tablo 7’de görüldüğü üzere %3,5 azalarak %25,4’den %21,9’e düşmüştür*. Benzer şekilde Türkiye genelinde yoksul fert sayısı 2006 yılında 17,2 milyon kişiden 460 bin kişi daha azalarak 2015 yılında

* 2014 yılında AB üyesi 28 ülke için medyan gelirin %50’si dikkate alınarak belirlenen görelî yoksulluk oranı %10,8 olarak hesaplanmıştır. Türkiye’de ise görelî yoksulluk oranı medyan gelirin %50’si dikkate alındığında 2014 yılında da %15 iken 2015 yılında %14,7 olarak hesaplanmıştır. Türkiye’de görelî yoksulluk oranlarının 2014 yılı verileri itibarıyla AB üyesi 28 ülkeden %4,2 oranında daha yüksek olması yoksullukla mücadele konusunda AB üyesi ülkelerin gerisinde kaldığını göstermektedir. Avrupa genelinde görelî yoksulluk oranının en yüksek olduğu ülkeler Romanya (%19,1), Bulgaristan ve İspanya (%15,9) iken en düşük olduğu ülkeler ise Çek Cumhuriyeti (%5,2), Finlandiya (%5,5) ve Hollanda (%5,9) olarak sıralanmaktadır (Eurostat ve TÜİK veri tabanı).

16,7 milyon kişiye gerilemiştir. 2006 yılında 17,2 milyon olan yoksul fert sayısı dokuz yıl gibi uzun bir zamanda 460 bin kişi azalarak 2015 yılına 16,5 milyon kişiye gerilemesi her ne kadar pozitif bir sonuç gibi görünse de 80 milyonluk nüfusun yaklaşık %0,6'sı oranında yoksul fert sayısında azalma yaşanmıştır. Aynı dönem içerisinde Türkiye geneli yoksulluk sınırı 2006 yılında 2.821TL'den 2015 yılında 2,7 kat artarak 7.495TL'ye yükselmiştir.

Kırsal ve kentsel yoksulluk oranları arasında her ne kadar belirgin bir fark (%1-2) olmasa da kırsal ve kentsel yoksul fert sayısına bakıldığında 2006-2012 döneminde kentsel nüfus içerisindeki yoksul fertlerin sayısının kırsal nüfus içerisindeki yoksul fertlerin sayısından yaklaşık olarak 5,5 milyon kişi fazla olduğu görülmektedir. Bunda 2006-2012 yılları arasında kentsel ve kırsal alandaki yoksulluk sınırı arasındaki makasın ortalama olarak 1,5 kat düzeyinde olmasının etkisi de söz konusudur.

Tablo 7. Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı (%) ve Açığı

Yıl	Yerleşim Yeri	Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	Yoksulluk Oranı (%)	Yoksulluk Açığı**
2006	<i>Türkiye</i>	2.821	17.165	25,4	33,6
	Kır	1.999	5.222	25,7	31,1
	Kent	3.262	11.320	23,9	28,7
2008	<i>Türkiye</i>	3.797	16.714	24,1	27,9
	Kır	2.754	4.976	22,0	24,8
	Kent	4.359	10.366	22,2	26,7
2010	<i>Türkiye</i>	4.457	16.963	23,8	28,7
	Kır	3.171	5.101	23,0	27,6
	Kent	5.071	10.410	21,2	26,9
2012	<i>Türkiye</i>	5.418	16.741	22,7	29,2
	Kır	3.938	5.309	22,9	27,9
	Kent	6.163	10.621	21,1	26,8
2014*	<i>Türkiye</i>	6.665	16.501	21,8	27,2
2015	<i>Türkiye</i>	7.495	16.706	21,9	26,8

Notlar: (1) Yoksulluk sınırı hesaplamasında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin %60 esas alınmıştır. (2) Türkiye, kentsel ve kırsal yerler için ayrı ayrı yoksulluk sınırları hesaplandığından kent ve kır toplamı Türkiye sonuçlarını vermemektedir. (*) 2014 yılında örneklem tasarımında yeni idari bölünüş temel alındığı için kır ve kent düzeyinde tahmin üretilmemiştir. (**) Yoksulluğun derinliğini ifade eder ve yoksul bireylerin yoksulluk sınırının ne kadar uzağında olduğunu gösterir. Yoksulluk açığının artıyor (azalıyor) olması yoksulluğun gittikçe derinleştiğini (hafiflediğini) gösterir.

Kaynak: TÜİK, 2015b.

Yoksulluk açığına baktığımızda ise 2006 yılında %33,6 olan açık 2015 yılında %26,8’e düşmüştür. Yoksulluk açığındaki bu düşüş kırsal ve kentsel yerleşim yerlerinde ise 2008 yılından itibaren (kırsal alanlar hariç) sabit kalmıştır. 2006-2012 yılları arasında 2008 yılı hariç kırsal alanda yoksulluk açığı kentsel alanlardan %1 ile %2 arasında daha yüksek gerçekleşmiştir. 2008 yılında kentsel alanda yoksulluk açığı kırsal alandan yaklaşık olarak %2 oranında daha fazla olmasında 2008 küresel krizinin kentsel alanlarda daha yoğun hissedilmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

TÜİK, 2006 yılından itibaren GYKA kapsamında yoksulluk sınırlarını, yoksul fert sayısını ve yoksulluk oranlarını İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) 1. Düzey bazında hem Türkiye hem de 12 bölge için ayrı ayrı hesaplayıp açıklanmıştır. 2014 yılından itibaren ise TÜİK ilk defa GYKA bülteniyle İBBS 2.Düzey temelinde 26 bölge için yoksulluk sınırını, yoksul sayısını ve yoksulluk oranlarını da ayrı ayrı hesaplamış ve kamuoyuna duyurmuştur.

Bu kapsamda aşağıdaki Tablo 8’de Türkiye için hesaplanan gelire dayalı yoksulluk sınırına göre yoksulluk oranları ve sayısı gösterilmektedir. 2006 yılında yoksulluk oranının ve sayısının en fazla olduğu yer Güneydoğu Anadolu (%26,7- 4,5 milyon kişi) ile Akdeniz (%16,2- 2,8 milyon kişi) bölgesidir. 2015 yılında ise Türkiye’de yoksulların çoğu (%26,4- 4,4 milyon kişi) yine Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşarken onu Akdeniz Bölgesi (%16,2- 2,7 milyon kişi) takip etmiştir. Yoksul sayısının ve oranının en düşük olduğu yerler ise sırasıyla Doğu Karadeniz (%2,5 – 426 bin kişi), Batı Marmara (%3,3 – 559 bin kişi) ve Doğu Marmara (%4,4 – 736 bin kişi) bölgeleridir.

Tablo 8. Türkiye İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksul Sayıları ve Yoksulların Oranı (%) – 1. Düzey

Bölge Kodu	Bölge Adı	Yoksul Sayısı (Bin kişi) Yoksulların Oranı (%)	Yıl				
			2006	2008	2010	2012	2015
TR	Türkiye	Yoksul Sayısı	17.165	16.714	16.963	16.741	16.706
		Yoksulların Oranı	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
TR1	İstanbul	Yoksul Sayısı	862	666	994	838	1.355

		Yoksulların Oranı	5,0	4,0	5,9	5,0	8,1
TR2	Batı Marmara	Yoksul Sayısı	478	547	552	529	559
		Yoksulların Oranı	2,8	3,3	3,3	3,2	3,3
TR3	Ege	Yoksul Sayısı	1.638	1.642	1.412	1.162	1.339
		Yoksulların Oranı	9,5	9,8	8,3	6,9	8,0
TR4	Doğu Marmara	Yoksul Sayısı	705	527	969	859	736
		Yoksulların Oranı	4,1	3,2	5,7	5,1	4,4
TR5	Batı Anadolu	Yoksul Sayısı	949	977	1.032	853	782
		Yoksulların Oranı	5,5	5,8	6,1	5,1	4,7
TR6	Akdeniz	Yoksul Sayısı	2.785	2.489	1.936	2.638	2.709
		Yoksulların Oranı	16,2	14,9	11,4	15,8	16,2
TR7	Orta Anadolu	Yoksul Sayısı	724	962	917	826	782
		Yoksulların Oranı	4,2	5,8	5,4	4,9	4,7
TR8	Batı Karadeniz	Yoksul Sayısı	1.304	1.236	1.049	857	939
		Yoksulların Oranı	7,6	7,4	6,2	5,1	5,6
TR9	Doğu Karadeniz	Yoksul Sayısı	440	442	557	451	426
		Yoksulların Oranı	2,6	2,6	3,3	2,7	2,5
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	Yoksul Sayısı	976	939	963	1.036	838
		Yoksulların Oranı	5,7	5,6	5,7	6,2	5,0
TRB	Ortadoğu Anadolu	Yoksul Sayısı	1.724	1.822	1.904	1.931	1.833
		Yoksulların Oranı	10,0	10,9	11,2	11,5	11,0
TRC	Güneydoğu Anadolu	Yoksul Sayısı	4.581	4.464	4.679	4.763	4.408
		Yoksulların Oranı	26,7	26,7	27,6	28,4	26,4

Not: Yoksulluk sınırı hesaplamasında (Türkiye için) eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert medyan gelirin %60 esastır.

Kaynak: TÜİK, 2015b.

Aşağıdaki Tablo 9'da ise her bölge için bölgelerin ortalama refah seviyesinin (yoksulluk sınırının) altında kalan yoksul nüfus sayısı ve oranları gösterilmektedir. 2006-2015 yılları arasında bölgesel yoksulluk oranları ve sayısında yıllar itibariyle zaman zaman artışlar-azalışlar olsa da genel olarak azalışların hâkim olduğu

görülmektedir. 2015 yılında yoksulların oranının en yüksek olduğu yerler sırasıyla Kuzeydoğu Anadolu (%21,5), Akdeniz (%21,2) ve Güneydoğu Anadolu (%20,9) bölgeleridir. Güneydoğu Anadolu bölgesindeki yoksulluk oranının 2014 yılına göre (%17,1) bir yıl içinde %3,8 artarak 2015 yılında %20,9 seviyelerine yükselmesinde bölgede yaşanan terör olaylarının etkisi büyüktür. 2015 yılı itibariyle yoksulluk oranının en düşük olduğu yerler ise Doğu Karadeniz (%16,3) ve Orta Anadolu (%16,7) bölgeleridir. Bölgeler için hesaplanan yoksulluk sınırına göre yoksul sayılarına baktığımızda ise yoksulluk oranının kısmen düşük olduğu (%17,8) İstanbul bölgesi 2,6 milyon yoksul sayısı ile en fazla yoksul barındıran bölgedir. Ardından 2,1 milyon yoksul sayısı ile yoksulluk oranı yüksek olan Akdeniz bölgesi gelmektedir. Yoksul sayısının en düşük olduğu bölge ise 402 bin kişi ile Doğu Karadeniz bölgesidir.

Tablo 9. Bölgeler İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksulluk Sınırı, Sayıları ve Oranı (%) – 1. Düzey

Bölge Kodu	Bölge Adı	Yoksulluk Sınırı (TL), Sayısı (Bin Kişi) ve Oranı (%)	Yıl				
			2006	2008	2010	2012	2015
TR1	İstanbul	Yoksulluk Sınırı	4.174	5.489	6.193	7.215	9.504
		Yoksul Sayısı	2.563	2.165	2.377	2.269	2.560
		Yoksulların Oranı	21,0	17,4	18,7	17,4	17,8
TR2	Batı Marmara	Yoksulluk Sınırı	3.211	4.043	4.654	5.775	7.985
		Yoksul Sayısı	602	582	624	605	648
		Yoksulların Oranı	21,1	19,7	20,2	18,8	20,1
TR3	Ege	Yoksulluk Sınırı	3.158	4.238	5.035	6.369	8.214
		Yoksul Sayısı	2.067	2.031	1.913	1.888	1.762
		Yoksulların Oranı	23,1	22,3	20,6	19,8	18,1
TR4	Doğu Marmara	Yoksulluk Sınırı	3.461	4.790	4.905	6.200	8.918
		Yoksul Sayısı	1.148	1.105	1.224	1.225	1.244
		Yoksulların Oranı	19,1	17,5	18,3	17,3	17,3
TR5	Batı Anadolu	Yoksulluk Sınırı	3.404	4.315	5.264	6.571	9.156
		Yoksul Sayısı	1.449	1.231	1.411	1.441	1.421
		Yoksulların Oranı	22,9	18,9	21,0	20,7	19,3
TR6	Akdeniz	Yoksulluk Sınırı	2.303	3.117	4.269	4.725	6.517
		Yoksul Sayısı	2.019	1.431	1.796	2.062	2.072
		Yoksulların Oranı	23,8	16,4	19,8	21,8	21,2
TR7	Orta Anadolu	Yoksulluk Sınırı	2.768	3.440	3.999	5.133	6.913
		Yoksul Sayısı	690	735	705	732	632
		Yoksulların Oranı	18,7	19,8	18,9	19,4	16,7

TR8	Batı Karadeniz	Yoksulluk Sınırı	2.469	3.354	4.109	5.277	7.050
		Yoksul Sayısı	1.025	844	911	833	829
		Yoksulların Oranı	23,2	19,2	20,8	19,0	19,1
TR9	Doğu Karadeniz	Yoksulluk Sınırı	3.089	3.981	4.345	5.333	7.236
		Yoksul Sayısı	516	506	517	423	402
		Yoksulların Oranı	21,1	20,6	20,7	16,8	16,3
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	Yoksulluk Sınırı	1.849	2.627	2.864	3.250	5.375
		Yoksul Sayısı	515	558	486	428	465
		Yoksulların Oranı	23,8	26,1	23,1	20,6	21,5
TRB	Ortadoğu Anadolu	Yoksulluk Sınırı	1.672	2.206	2.553	3.140	4.530
		Yoksul Sayısı	769	608	742	743	672
		Yoksulların Oranı	22,9	17,6	20,6	20,0	18,1
TRC	Güneydoğu Anadolu	Yoksulluk Sınırı	1.212	1.860	2.180	2.715	4.225
		Yoksul Sayısı	1.496	1.387	1.495	1.581	1.721
		Yoksulların Oranı	22,3	19,7	20,0	20,1	20,9

Not: Yoksulluk sınırı her bölge için eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin %60'ıdır.

Kaynak: TÜİK, 2015b.

TÜİK (2015) GYKA'dan elde edilen sonuçlara göre İBBS 2.Düzey temelinde 26 bölgenin her biri için ayrı ayrı belirlenen yoksulluk sınırları baz alınarak hesaplanan yoksul sayısı ve yoksulluk oranları yukardaki Tablo 10'da gösterilmiştir. Yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu yerler %23,7 ile TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) ve %22,1 ile TRC2 (Şanlıurfa ve Diyarbakır) bölgeleri iken yoksulluk oranının en düşük olduğu yerler ise sırasıyla %10,3 ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) ve %12 ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgeleridir. Yoksulluk sınırı en yüksek olan yerler ise sırasıyla 10.066TL ve 9.504TL ile Ankara ve İstanbul iken yoksulluk sınırının en düşük olduğu yer ise 3.724TL ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) bölgesidir. Yoksul sayısı açısından duruma bakıldığında yoksul sayısının en yüksek olduğu yerler aynı zamanda yoksulluk sınırının da en yüksek olduğu Türkiye'nin en büyük metropoliten şehirlerinden olan İstanbul-TR10 (2,6 milyon kişi) ve Ankara-TR51 (987 bin kişi) bölgeleridir. Yoksulluk sınırının 8.263TL olduğu yoksul sayısının en düşük olduğu yer ise 118 bin kişi ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgesidir.

Tablo 10. Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Bölgesel Yoksulluk Sınırı, Sayısı ve Oranları (%) – 2. Düzey*

Bölge Kodu	Bölge Adı	2015		
		Yoksulluk Sınırı (TL)	Yoksul Sayısı (Bin kişi)	Yoksulluk Oranı (%)
TR10	İstanbul	9.504	2.560	17,8
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	8.845	282	17,6
TR22	Balıkesir, Çanakkale	7.055	311	19,2
TR31	İzmir	8.975	804	19,9
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	8.128	448	15,9
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	7.295	454	15,6
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	8.636	614	16,3
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	9.074	566	16,4
TR51	Ankara	10.066	987	19,4
TR52	Konya, Karaman	7.426	379	16,6
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	8.371	579	20,3
TR62	Adana, Mersin	6.204	672	17,4
TR63	Hayat, Kahramanmaraş, Osmaniye	5.336	574	18,8
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	6.684	191	13,1
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	7.012	426	18,3
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	8.263	118	12,0
TR82	Kastamonu, Çankırı, Snp	7.493	128	17,8
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	6.444	467	17,6
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	7.236	402	16,3
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	6.251	203	19,6
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	4.681	267	23,7
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	5.989	296	17,9
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	3.724	212	10,3
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	5.360	363	13,9
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	3.368	773	22,1
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	3.927	343	16,3

*Yoksulluk sınırı hesaplamasında (her bölge için) eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin %60 esas alınmaktadır.

Kaynak: TÜİK, 2015b.

Eğitim durumunun Türkiye’de yoksulluğu en iyi açıklayan göstergelerden biri olduğu aşağıdaki Tablo 11’de görülmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere Türkiye’de yoksulluk eğitim düzeyiyle ters orantılı olarak değişmekte ve bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe yoksulluk riski de azalmaktadır.

Tablo 11. Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırı Kullanılarak Eğitim Durumuna Göre Yoksul Sayıları ve Yoksulluk Oranları (%)

Eğitim Durumu	Yoksul Sayıları (Bin Kişi)					Yoksulluk Oranı (%)				
	2006	2008	2010	2012	2015	2006	2008	2010	2012	2015
Okur-Yazar Olmayanlar	2.486	2.447	2.359	2.336	2.189	41,4	40,2	39,3	39,1	36,3
Bir Okul Bitirmeyenler	1,327	1.302	1.471	1.355	1.375	36,7	33,6	37,3	33,8	34,1
Lise Altı Eğitimliler	5,605	5.696	5.933	5.839	6.039	9,7	20,8	20,9	20,0	20,3
Lise ve Dengi Okul Mezunları	825	796	731	892	1.038	21,2	8,5	7,8	9,3	10,2
Yüksek Öğretim Mezunları	48	51	86	114	213	1,3	1,3	1,8	1,9	2,7

Not: Yoksulluk sınırı olarak gelire dayalı görelî yoksulluk sınırı eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60 esas alınmıştır.

Kaynak: TÜİK, 2015b.

Tablo 11'e göre en kırılgan ve riskli gruplar sırasıyla okur-yazar olmayanlar ve okur-yazar olup bir okul bitirmeyenlerdir. Buna göre, 2006 yılında eğitim durumlarına göre yoksulluk oranları incelendiğinde, okuryazar olmayan bireylerde yoksulluk oranı %41,4 iken, yükseköğretim mezunu bireylerde yoksulluk oranı %1,3'e düşmektedir. 2015 yılına gelindiğinde ise okur-yazar olmayan bireylerde yoksulluk oranı %36,3'e düşerken ilginçtir ki yükseköğretim mezunu bireylerde yoksulluk oranı %2,7'e yükselmiştir. Bu gruptaki yoksulluk oranlarındaki artışın nedeni son yıllarda artan genç nüfusla birlikte yükseköğretim mezunlarının sayısında meydana gelen artışın istihdama ya da gelir sağlayıcı verimli alanlara yönlendirilememesi gösterilebilir. Eğitim durumuna göre yoksul sayılarını incelediğimizde de 2006 yılında okur-yazar olmayan bireylerden yoksul olanların sayısı 2,5 milyon kişi iken yükseköğretim mezunlarından yoksul olanların sayısı 48 bin kişidir. 2015 yılında ise okur-yazar olmayan yoksul sayısında ciddi bir değişiklik söz konusu değilken (2,2 milyon kişi) yükseköğretim mezunları arasındaki yoksul birey sayısı yaklaşık olarak 4,5 kat artarak 213 bin kişiye ulaşmıştır.

3.3. Türkiye’de Sürekli ve Maddi Yoksunluk Göstergeleri

Yoksulluğu daha uzun süreli yaşayanları ifade eden ve dört yıllık panel veri kullanılarak hesaplanan sürekli yoksulluk oranının Türkiye’deki durumu aşağıdaki Tablo 12’de gösterilmiştir. 2009 yılında %18 olan sürekli yoksulluk oranı her yıl azalarak 2013 yılında %13 düzeyine kadar gerilemiş ancak 2015 yılında tekrar artarak %15,8 seviyesine yükselmiştir. 2012 yılı Sürekli yoksulluk oranı Avrupa Birliğine üye 28 ülke için %10,2 iken bu oran en düşük olduğu ülkeler %4,3 ile Çek Cumhuriyeti ve %5,7 ile Danimarka’dır. En yüksek olduğu ülkeler ise %18,2 ile Romanya ve %13,8 ile Yunanistan’dır (TÜİK, 2014). Aynı yıl Türkiye’nin sürekli yoksulluk oranına baktığımızda (2012 için %16) ise Avrupa Birliğine üye 28 ülkeden %5,8 daha yüksek bir orana sahiptir.

Tablo 12. Sürekli Yoksulluk ve Maddi Yoksunluk Oranları (%) - Türkiye

Yoksulluk Türü	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Sürekli Yoksulluk (%)*	-	-	-	18,0	18,5	16,0	16,0	13,0	15,1	15,8
Maddi Yoksunluk**	60,4	58,8	57,7	56,7	59,4	57,9	55,0	43,8	29,4	30,3

Notlar: (*) Yoksulluğu daha uzun süreli yaşayanları ifade eder. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin %60’ına göre son yılda ve önceki üç yılda en az ikisinde yoksulluk riski altında olan fertleri kapsamaktadır. (**) Ciddi finansal sıkıntılarla karşı karşıya kalan nüfusun oranı olarak tanımlanmaktadır.

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2010 – 2015’den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

2006-2015 yılları arasında Türkiye’deki maddi yoksunluk oranlarına bakıldığında da 2015 yılı hariç sürekli bir azalış eğiliminde olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 12). 2006 yılında %60,4 olan maddi yoksunluk oranı 2015 yılına gelindiğinde yarı yarıya azalarak %30,3 seviyelerine kadar düşmüştür. 2012 yılında %55,0 olan maddi yoksunluk oranının 2013 yılında %43,8’e düşmesinin en önemli sebebinin ise maddi yoksunluğun hesaplanmasında TÜİK’in yapmış olduğu metodolojik düzenleme olduğunu belirtmekte fayda vardır (TÜİK, 2015c). Ancak 2013 yılında %43,8 olan bu oranın 2015 yılında yaklaşık olarak 3/1 oranında azalarak %30,3’e gerilemesi toplum genelinde refahta yaşanan iyileşmeden

kaynaklandığı söylenebilir. 2015 yılında maddi yoksunluk göstergelerinden *evden uzakta bir haftalık tatili karşılayamayanların oranı %71,4, iki günde bir et veya balık içeren yiyecekleri yeme masrafını karşılayamayanların oranı %35,8 ve beklenmedik harcamaları karşılayamayanların oranı %32,6* olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2015d).

3.4. Türkiye'nin İnsani Gelişim Endeksi Performansı

Her yıl UNDP tarafından yayınlanan İnsani Gelişim Raporları incelendiğinde de Türkiye'nin insani gelişim ve yoksullukla mücadelede istikrarlı bir kalkınma süreci sergilediği görülmektedir (Bkz. Tablo 13).

Tablo 13. Türkiye'nin 2000-15 Dönemi İnsani Gelişim Endeksine Göre Sıralaması ve Dünyadaki Yeri

İnsani Gelişim Endeksi	2000	2002	2005	2010	2013	2014	2015
Türkiye Puanı	0,742	0,751	0,775	0,679	0,759	0,761	0,767
Türkiye Sıralaması	85	88	84	83	69	72	71
Ülke Sayısı	173	177	177	169	187	187	188
Çok Yüksek İGE'li Ülkeler	-	-	-	0,878	0,890	0,896	0,892
Yüksek İGE'li Ülkeler	0,918	0,915	0,897	0,717	0,735	0,744	0,746
Orta Düzey İGE'li Ülkeler	0,691	0,695	0,698	0,592	0,614	0,630	0,631
Düşük İGE'li Ülkeler	0,448	0,438	0,436	0,393	0,493	0,505	0,497
Dünya İçin İGE	0,722	0,729	0,743	0,624	0,702	0,711	0,717

Notlar: (1) Tablodaki veriler, ilgili yıllardaki İGR'ler de yer alan İGE değerleri ve sıralamalarını göstermektedir. (2) 2009 yılından önce endeks değerine göre ülkeler 3 guruba (yüksek-orta-düşük) ayrılmaktaydı ve Türkiye «orta düzey insani gelişim» gurubunda yer almaktaydı. 2009 yılından itibaren ülkeler endeks değerine göre 4 guruba (çok yüksek-yüksek-orta-düşük) ayrılmakta ve Türkiye «yüksek insani gelişim» gurubunda yer almaktadır.

Kaynak: UNDP, Human Development Reports 2000- 2016'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukardaki Tablo 13.'de Türkiye'nin 2000-2015 dönemi İnsani Gelişim Endeksi (İGE) değerine göre sıralaması ve dünyadaki yerine bakıldığında 2000 yılında 0,742 olan endeks değeri ile 173 ülke arasında 85. sıradadır. Türkiye, zaman içerisinde endeks değerindeki pozitif değişikliklerle birlikte 2013 yılında 187 ülke arasında 69. sıraya kadar yükselmiş ancak 2015 yılında ise endeks değeri %0,8 puan artmasına rağmen 71. sıraya gerilemiştir. Türkiye'nin İGE

değeri 2000-2015 döneminde Dünyanın İGE değerinden daima yüksek seyretmiştir. Özellikle son üç yılda (2013-2015) Türkiye’nin sahip olduğu İGE değeri Dünya İGE değerinden yaklaşık olarak 0,05 puan daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

2013 yılından itibaren Türkiye Yüksek İGE’ne sahip ülkeler gurubunda yer almaktadır. İnsani Gelişim Raporu (2016) verilerine göre 2015 İGE’de 71. sırada olan Türkiye ile Çok Yüksek İGE’ne sahip ülkeler arasında 19 ülke bulunmaktadır. Yüksek İGE’ne sahip ülkeler içerisinde sıralamada insani gelişim düzeyi açısından Türkiye’nin üzerinde yer alan ülkelere sadece 9 ülkenin kişi başına gayri safi yurtiçi hâsılası Türkiye’den daha yüksekken 10 ülkenin Doğumda Yaşam Endeksi ve 12 ülkenin Eğitim Endeksi Türkiye’den daha düşüktür. Bu durum Türkiye’nin insani gelişim endeks değerini oluşturan üç unsurdan en güçlü olduğu unsurun kişi başına gayrisafi yurt içi hâsıla düzeyi olduğunu; en zayıf olduğu unsurların ise eğitim ve yaşam kalitesi olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’nin İGE’de hızlı ilerleme gösteren ülkeler arasında olmasına rağmen henüz Çok Yüksek İGE’ye sahip ülkeler kategorisine girmemesinin ana nedeni ise daha üst sıralarda olan ülkelerin Türkiye’den daha fazla veya Türkiye’nin gösterdiği gelişime denk bir başarı göstermeleri söylenebilir. Türkiye’nin bu bağlamda ileriye dönük olarak Çok Yüksek İGE sahip ülkeler kategorisine girebilmesi için ortalama okullaşma ve beklenen okullaşma oranlarında çok daha yüksek endeks değerine ulaşması gerekmektedir. Bunun içinde bütçeden eğitime yönelik daha fazla kaynak aktarılmalı ve eğitim yatırımlarına ağırlık verilmelidir. Ayrıca kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılayı mevcut durumundan en az dört kat arttırıcı kapsayıcı büyüme politikaları ile uzun ve sağlıklı bir yaşamı sağlayacak sağlık politikalarının da ivedilikle hayata geçirilmelidir.

SONUÇ

Yoksulluk, geçmişte olduğu gibi günümüz dünyasında da farklı şekillerde ve farklı mekânlarda halen varlığını sürdüren ve sürdürmeye de devam edecek olan en büyük sorunlardan biridir. Yoksulluk kavramı nasıl tanımlanmalı ve nasıl ölçülmelidir? Kimler,

neye göre, ne kadar, nasıl yoksuldur? Bu sorulara verilecek yerinde cevaplar yoksulluğu anlamada ve yoksullukla mücadelede oluşturulacak politikaların belirlenmesinde büyük önem arz etmektedir. Geçtiğimiz son otuz beş yıllık süreç, WB, ILO ve UNDP gibi uluslararası kuruluşların yoksulluk olgusuna bakışını zamanla değiştirmiş ve yoksulluğu insan hayatının tüm yönlerini kapsayacak şekilde çok yönlü bir kavram (gelir-tüketim yaklaşımına ek temel eğitim ve sağlığa erişim, sosyal ve siyasi hayata katılım gibi) olarak ele alınmasına neden olmuştur.

Dünya Bankası'nın mutlak yoksulluk (açlık) verilerine göre 1981 yılında 5 milyar olan dünya nüfusunun % 42'si (2,1 milyar kişi) günlük 1,90 \$ altında gelire yaşarken 2013 yılında dünya nüfusu 2 milyarın üzerinde artmasına rağmen (7,2 milyar) yoksulluk oranı yaklaşık 3 kat gerileyerek %10,7'ye (766 milyon kişi) düşmüştür. Bu durum her ne kadar dünya genelinde mutlak yoksullukla mücadelede bir hayli mesafe kat edildiğini gösterse de küresel düzeyde halen en ciddi problemin yoksulluk olduğunun ve çoğu Sahra Altı Afrika ülkelerinde olmak üzere 800 milyona yakın insanın açlıkla karşı karşıya kaldığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Ayrıca 21. yüzyılda halen açlıktan, susuzluktan, elverişsiz sağlık koşullarından mustarip olan milyonlarca insan varken aynı şekilde daha iyi bir eğitim, sağlık, barınma, vb. hizmetlerden yararlanamayan ama bir önceki yoksulluk durumuna göre görece daha az şiddetli bir yoksullukla yüzleşen milyonlarca insan da vardır.

TÜİK'in verilerinden hareketle Türkiye'de mutlak yoksulluk oranlarına bakıldığında son 15 yılda çok ciddi iyileşmelerin yaşandığı görülmektedir. 2002 - 2015 yılları arasında mutlak yoksulluk sınırı 4,3\$ olarak belirlendiğinde yoksulluk oranları yaklaşık 20 kat (%30,3'den %1,6'ya), 2,15\$ olarak belirlendiğinde ise 50 kat (%3'den %0,06'ya) daha azalmıştır. Açlık sınırı olarak da ifade edilen günlük geliri 1\$ altında yaşayan nüfus, 2006 yılından itibaren %0,01'in altında kalarak açlık sınırının altında yaşayan nüfusun yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir. Bu tablodan hareketle Türkiye'nin mutlak yoksullukla mücadelede başarılı olduğu söylenebilir.

Türkiye, 2006–2015 yılları arasında gelire dayalı göreceli yoksulluk oranlarında da kısmen başarılı sayılabilecek bir performans sergilemiştir. Ancak OECD ve AB ülkelerinin ilgili yıllara ait ilgili göstergeleriyle kıyaslandığında aynı durum maalesef geçerli değildir. Özetle, yoksullukla ilgili temel göstergelere bakıldığında her ne kadar Türkiye’nin kendi içinde yoksullukla mücadelede olumlu bir performans sergilediğine yönelik bulgular söz konusu olsa da aynı durum yoksullukla ilgili OECD ve AB ülkelerindeki göstergelerle kıyaslandığında hala kat edilmesi gereken uzun ve zorlu bir mesafenin olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Agola, N. O. ve Awange, J. L. (2014), *Globalized Poverty and Environment: 21 st Century Challenges and Innovative Solutions*, Heildenberg: Springer, London.
- Akalın, Ş. H. vd., (2005), *Büyük Türkçe Sözlük*, 10 baskı, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002), “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Coşkun Can, AKTAN (Ed), Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ankara, ss. 39 – 69.
- Altay, A. (2005), “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, *Sosyo Ekonomi*, Yıl: 1, Sayı: 2, ss. 155 – 178.
- Barrientos, A. ve Shepherd, A. (2003), “Chronic Poverty and Social Protection”, CPRC Conference on Chronic Poverty, University of Manchester.
- Baumol, W. J. ve Blinder, A. S. (1988), *Economics: Principles and Policy*. Fourth Edition, Harcourt Brace Jovanovich.
- Blank, R. M. (2010) “Selecting among anti-poverty measures, can an economist be both critical and caring?”, *Review of Social Economy*, Vol. 61, No. 4, ss. 447–469.

- Çeştepe, H. ve Genç, Ö. (2011), “Bretton Woods Kuruluşlarının Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları ve Stratejileri”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 14, ss. 51 – 73.
- Davis, E. P. (2007), *A confrontation of economic and theological approaches to “ending poverty” in Africa*, London School of Theology And Brunel University Working Paper 07-14, London.
- Davis, E. P. ve Sanchez-Martinez, M. (2015), *Economic Theories of Poverty*, JRF (Joseph Rowntree Foundation) Report, <https://www.jrf.org.uk/report/economic-theories-poverty> (15.05.2017).
- Dumanlı, R. (1996), *Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*, Yayınlanmış DPT Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 0 – 299.
- Erdem, T. (2006), “Yoksulluk”, Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler, Tevfik ERDEM (Ed.), Lotus Yayınevi, Ankara.
- Erdem, T., Osmanoğlu, E., Kızılkaya, A. vd. (2010), *Türkiye’de Yoksulluk Algısı, Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği*, Ankara.
- Gajdosikienė I. (2004), “Oscar Lewis' Culture of Poverty Critique and Further Development”, *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, No: 01 (2004).
- Gans, H. J. (1972), “The Positive Functions of Poverty”, *American Journal of Sociology*, Vol: 78, No: 2, ss. 275-289.
- Hatıplı, M. ve Aytaç, A. (2011), *Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*, Kriter Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Haughton, J. ve Khandker S. R. (2009), *Handbook on Poverty And Inequality*, The World Bank, Washington DC.
- Kaya, E. (2009), “Yoksullukla Mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin Sosyal Yardım Modeli”, *Yayınlanmış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*, TC Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Kesici, M. R., (2007), “Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi”, *Çalışma ve Toplum*, Cilt: 13, Sayı: 2, ss. 121 – 158.
- Kiliç, S. (2013), “Çevre Sorunları ve Yoksulluk”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı: 1, ss. 9 – 20.
- Kumar, T. K., Gore, A. P. ve Sitaramam, V. (1996), “Some Conceptual and Statistical Issues on Measurement of Poverty”, *Journal of Statistical Planning And Inference*, Vol: 49, No:1, pp. 53 – 71.
- Kule, H. ve Es, M. (2005), “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Koceli Örneği”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 50, ss. 26
- Lok-Dessallien, R (2000), “Review of Poverty Concepts and Indicators”,
http://kambing.ui.ac.id/onnopurbo/library/liberalizminindin/ref-ind-1/application/poverty-reduction/Poverty/Review_of_Poverty_Concepts.pdf
(20.04.2017).
- Loewen, G. (2009), *Compendium of Poverty Reduction Strategies and Frameworks*, Waterloo: Tamarack, Canada.
- Marshall, G. (2003), *Sosyoloji Sözlüğü*, Derya Kömürcü ve Osman Akınhay (Çev.), *Bilim ve Sanat Yayınları*, Ankara.
- Önder, H. ve Şenses, F. (2005), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi”, *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar – Prof. Dr. Kemali Saybaşı’ya Armağan*, Burak, ÜLMAN ve İsmet, AKÇA (Ed.), *Bağlam Yayınları*, ss. 199 – 221.
- Öztürk, M. ve Çetin, B. I. (2009), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, *Journal of Yasar University*, Vol: 3, No: 11, pp. 2661 – 2698.
- Öztürk, N. ve Öztürk, Y. (2010), *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*, Palme Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Sachs, J. D. (2005), *The End of Poverty*, Penguin, London.
- Sipahi, E. B. (2006), “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde

- Yoksulluk”, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 11, ss. 173 – 189.
- Şenses, F. (2013), Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul.
- Tanzi, V. (1998), *Fundamental Determinants of Inequality and the Role of Government*. IMF Working Paper, WP/98/178.
- Taylor, P. G. (1991), *Social Change, Social Welfare and Social Science*, University of Toronto Press, Toronto.
- Thorbecke, E. (2004), “Conceptual Measurement Issues in Poverty Analysis”, UNU-WINDER Discussion Paper, No: 2004/04, pp. 1 – 15.
- Townsend, P. (1979) *Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living*, Allen Lane and Penguin Books, London.
- TÜİK (2008), *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı: Sorularla Resmi İstatistik Dizisi-6*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.
- TÜİK (2014), Basın Odası Haberleri, Sayı: 2014/61.
- TÜİK (2015a), Yoksulluk Çalışması, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, (10.07.2017).
- TÜİK, (2015b), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013, (10.07.2017).
- TÜİK (2015c), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014 Sonuçlarına İlişkin Değerlendirmeler, TÜİK Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, No: 28.
- TÜİK (2015d), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, Haber Bülteni, Sayı: 21584.
- UNDP (1997), *Human Development Report 1997*, Oxford University Press, New York, p. 15.
- UNDP (2014), *Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*, UNDP, New York.
- UNDP (2016), *Human Development for Everyone*, UNDP, New York.

- Uygur, S. ve Yıldırım, F. (2011), “Cinsiyete Bağlı İnsani Gelişme Endeks Yaklaşımları: Türkiye Örneği”, TİSK Akademi, Cilt:6, Sayı:11, ss. 30–59.
- Uzun, A. M. (2003), “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 155 – 173.
- Veenhoven, R. (2004), “Subjective Measures of Well-being”, WIDER Discussion Paper, No: 2004/07, <https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/52848/1/389142379.pdf>. (28.06.2017).
- WORLD BANK (1993), Poverty Reduction Handbook, Washington D.C
- WORLD BANK (2000), World Development Report 2000/2001, Attacking Poverty, World Bank, Washington, D.C.

